

Filiz KARA BİLGİN

Medeniyet Üniversitesi, karabilginfiliz@gmail.com, İstanbul-Türkiye

ORCID: 0000-0003-1040-5995

16. -17. YÜZYILDA BABA-KIZ RESSAMLAR

Özet

Bu araştırma sanat tarihinde Avrupa'nın önde gelen sanatçılarından biri olan Georg Baselitz'in *Alman Der Spiegel Gazetesine* verdiği bir demeçteki sözünden yola çıkılarak başlamış, sonrasında ressam babalar ve ressam kızları noktasına evrilmiştir. Baselitz demecinde "Kadın sanatçıların en büyük sorunu nedir? Hiçbiri resim yapamazlar. Ve sanat akademilerindeki öğrencilerin çoğunluğunu hala oluşturmalarına rağmen." ifadelerini kullanmıştır (Clark, 2013). Her ne kadar Baselitz'in sözü günümüzde havada kalan bir ifade olup tepki görse de, yapılan araştırmalar maalesef ki sanat piyasasının, geçmişte olduğu gibi, erkek egemen bir alan olduğunu göstermektedir. Yüzyıllarca atölyelerde usta-çırak ilişkisi içinde varlığını gösteren sanat eğitiminde kadına yer verilmemiş olması bunda en büyük etkidir. 15. yüzyıl sonunda sanat akademileri oluşmaya başladığında, 16. yüzyılda ilk gerçek akademi kurulduğunda da durum değişmemiş, ahlak öne sürülerek kadınlar sanat eğitiminden uzak tutulmaya çalışılmıştır. Bu dönemlerden sanatçı aileden gelerek şanslı olan birkaç kadın ressamdan söz edebiliyoruz. Bu çalışmada, babalarının atölyelerinde resme başlayarak sanat tarihinde yer almış özellikle 16. ve 17. yüzyılın birkaç kadın ressamına ve babalarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Baba, Kız, Ressam.

FATHER-DAUGHTER PAINTERS IN THE 16.-17. CENTURY

Abstract

"What is the biggest problem of the female artists? None of them can actually paint. And this is despite constituting the majority in art academies." This quote is from Georg Baselitz, one of the most prominent artists in Europe, and was published in the German newspaper *Der Spiegel* (Clark, 2013). The present study started from these words and has then evolved into its current topic: artist fathers and their artist daughters. Even though Baselitz's words have been heavily criticized as not having merit, research shows that the arts today, is indeed a male-dominated field as it was in the past. The biggest reason for this is the fact that women were given no place in the apprenticeship system that had been the only form of arts education for centuries. The exclusion of women remained as such when the first art academies started to emerge in the 15th century and when the first real art academy opened in the 16th century. Women were denied an art education for reasons of morality. For these centuries, we can only see a few female artists who were lucky enough to be born into an artistic family. The present study looks specifically into such 16th and 17th female artists who started arts in their fathers' ateliers and made their marks as well as their fathers.

Keywords: Father, Daughter, Painter.

1. Giriş

Sanat piyasası içinde yer alan cinsiyet ayrımını, kadın ressamların piyasada hak ettikleri yeri ve maddi değeri alamayışlarını istatistiki verilerle ortaya koyan Helen Gorril'in "Kadından Ressam Olmaz" kitabında Baselitz ve onun gibi düşünen pek çokları olduğunu bir kez de veri tabanı üzerinden gözlemlemek mümkün. Sanat piyasası hatta sanat

tarihi erkek egemen bir alan. Kabul edelim ya da etmeyelim günümüzde bunun politik, ekonomik, kültürel, “ahlaki”... vb. pek çok sebebi olabilir –ki bu başka bir araştırmanın konusu olmalıdır.

Sanatın bireyin kendini ve çevresini nasıl algıladığının ifadesi olarak, mağara duvarlarına yapılan ilk resimler ve kilden heykelciklerle ortaya koyulduğu dönemde, bu çalışmaların sadece erkekler tarafından yapıldığını gösteren bir kaynak olmadığından, kadınların da bu sürece katıldığını düşünebiliriz. Antik çağlarda da bazı kaynaklarda Gaius Plinius Secundus gibi önemli kadın sanatçılardan söz edilir. Sanat tarihinde kadın ressamların az sayıda olmasının pek çok sebebi olsa da Ortaçağ ve öncesinde usta-çırak eğitiminin hakim olması temel nedenler arasındadır. Meslek erbabı olma durumu baba mesleğini öğrenerek ya da çırak olarak aile içine, usta yanına alınan erkek çocuklarla gerçekleşiyordu. 16. yüzyılda Floransa’da kurulan ilk gerçek sanat akademisi Accademia di Arte del Disegno ve sonradan kurulanlar ahlaki gerekçeleri öne sürerek kapılarını yüzyıllarca kadınlara kapalı tuttular (Keser, 2013). Dolayısıyla bu dönemde bir kadının ressam olabilmesi için sanatçı bir aileden gelmesi gerekiyordu.

2. Ressam Babalar ve Kızları

“Çocuk da yaparım kariyer de...” söylemini hiçbir erkeğin ağzından duymamışsınızdır. Kadınlar için, aslı görevleri olarak görülen aile kurmak, çocuk sahibi olmak, onlarla, eşyle ve eviyle ilgilenmek her dönemde mesleki anlamda engel olarak öne çıkarılmıştır. Geçmişte de farklı olmayan gerekçeler, sadece kadına yüklenen ahlaki genellemeler ile kadınlar pek çok alanda olduğu gibi sanattan da uzak tutulmuştur. Toplumsal cinsiyet önyargıları ile bir kadının kendi iradesi ve isteği ile bir sanatçıdan eğitim alması, yanına çırak olarak verilmesi hayal bile edilmemesi gereken bir durum olarak görülmüştür. Bu hayalin peşinden az sayıda da olsa sanatçı aileden geldiği için şanslı olarak nitelendirebileceğimiz kadınlar ve ancak zengin, aristokrat, üst düzey mensubu ya da rahibe olanlar gidebilmiştir. Bu sebeple sanat tarihinde yüzyıllarca çok az sayıda kadın sanatçı yer almıştır.

Bu araştırmada 16. ve 17. yüzyıllarda ressam olan babalarıyla birlikte sanatın içinde adını duyurmayı başarmış altı kadın sanatçı ve babaları konu olarak ele alınmıştır. Bu sanatçılar Jan Sanders van Hemessen ile kızı Caterina van Hemessen, Tintoretto ile kızı Marietta Robusti, Nuzio Galizia ile kızı Fede Galizia, Prospero Fontana ile kızı Lavinia Fontana, Orazio Gentileschi ile kızı Artemisia Gentileschi son olarak da Giovanni Andrea Sirani ile Elisabette Sirani’dir.

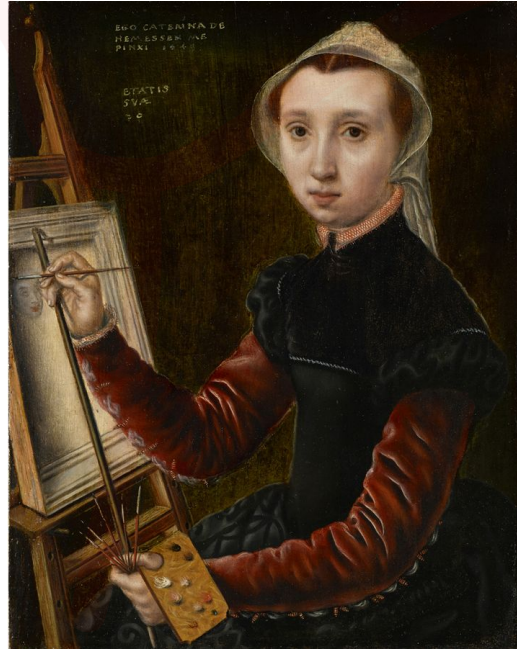
Rönesans döneminde kadınların –eğer aile fertlerinden öğreniyorsa- sanatı öğrenebileceği ancak, çalışmalarını evlerinin mahremiyetinde tutmaları, satış ya da sergileme gibi bir girişimde bulunmamaları gerektiği konusunda kurallar söz konusuydu.

Ressam Caterina van Hemessen’in babası olan Flaman Rönesans ressamı Jan Sanders van Hemessen (1500-1566), başarılı bir portre ressamı olan kızı Caterina’nın eğitimini sağlamış, Aziz Luka Loncasında usta olarak çalışmasını ve öğrenci yetiştirmesini desteklemiştir. Çalışmalarında geniş bir konu yelpazesinden faydalanan Jan Sanders’in, çağdaş giyim ve mimari planlar içinde resmettiği figürlerle hem dünyevi hem de dini konuları içeren çalışmaları kibir, açgözlülük, müsriflik gibi insani yanlışları İncil’den öğretilerle harmanlanmış ahlaki nitelikler taşır. Kaslı, hacimsel karakterleri, açık kompozisyon düzenlemeleri ve ön planda yer alan hikayeyi destekleyen, geri planda katmanlar halindeki anlatımla Hemessen tarz olarak Maniyerizm’den de etkiler taşır.

Görsel 1. Jan Sanders van Hemessen, Müsrif Oğul, 1536.

Caterina van Hemessen'in 20 yaşında cinsiyetten bağımsız, şövale başında çalışan bir sanatçı olarak kendisini resmettiği ilk otoportresinde imzası da yer alır. Meşe üzerine yağlı boya ile yaptığı ve en bilindik eserlerinden biri olan bu çalışmada "Ben Caterina van Hemessen, kendimi boyadım /1548 / 20 yaşında" yazılıdır. Bu yazı karakteri ve üslubu bakımından Albrecht Dürer'in 28 yaşında yaptığı 1500 tarihli otoportresindeki ile benzerlikler gösterir. 1554 yılına kadar az sayıda dini çalışmayla birlikte imzasını taşıyan birkaç portre çalışması bulunan Hemessen'in bu tarihten sonra günümüze ulaşan bir çalışması bulunmadığından, evlilik sonrası resim yapmadığı düşünülmektedir (Glovier, 2021).

Görsel 2. Caterina van Hemessen, Otoportresi, 1548.

Çağdaşı Giorgio Vasari tarafından "resim sanatının şimdiye kadar ortaya çıkardığı en olağanüstü beyin" olarak nitelendirilen Jacopo Tintoretto, yetenek, hırs, enerji ve yaratıcılığı harmanladığı eserleriyle 16. yüzyılın ikinci yarısına imzasını atmış bir sanatçıdır (Costa, Echols ve Ilchman, 2018). Sanatçı bir boyacının oğlu olmasından dolayı asıl adı olan Jacopo Robusti'den çok Tintoretto lakabıyla tanınır. Titian'ın atölyesinde perspektif ve anatomiye öğrenmiş, tiyatral anlatımları, renk seçimleri ve kuvvetli deseniyle dikkat çekmiştir. Eserlerinde anlatı içeriği figürlerdeki yüz ifadelerinden ziyade, jest ve dinamik hareketleri ile sağlanır. Sanat eğitiminin ilk yıllarından ölümüne kadar atölyesinde

eğitim vermeye devam eden Tintoretto (1519-1594) hayatı boyunca, veba salgını dönemi dahil, Venedik'ten hiç ayrılmamıştır. Atölyesinde yetiştirdiği oğlu Domenico ve kızı Marietta kendisinden sonra işi devralmıştır. Kaynaklarda sanatçının kızı Marietta'nın erkek kılığına girerek babasına resimlerinde eşlik ettiği ifade edilir (Jansen, 2021). Marietta Robusti'nin en bilindik çalışması Uffizi Müzesi'nde yer alan otoportresidir. Sanatçının özellikle sunak resimlerindeki portre çalışmalarında babasına yardımcı olduğu bu sebeple kızının ölümünden sonra Tintoretto'nun sunak çalışması almadığı da söylemler arasındadır.

Görsel 3. Tintoretto (Jacopo Robusti), Saba Kraliçesinin Süleyman'ı Ziyareti, 1546-1548.

Marietta Robusti'ye atfedilen “Madrigal ile Otoportre” adlı çalışmada sanatçı kendisini beyaz bir elbise içinde elinde nota kağıtlarını tutarken resmetmiştir.

Görsel 4. Marietta Robusti, Madrigal ile Otoportre, 1580.

Minyatür ressamı olan Nunzio Galizia'dan resim yapmayı öğrenen kızı Fede Galizia (1578-1630) natürmort resmin gelişimi bakımından büyük önem taşır. İnanç anlamına gelen Fede, daha on iki yaşına geldiğinde çevresindeki ressam ve teorisyenler tarafından da beğeni almaya başlamıştır. Babasının arkadaşı olan sanat teorisyeni ve ressam Gian Paolo Lomazzo, Fede Galizia için “Nunzio Galizio'nun kızı kendisini sanatımızın en olağanüstüsünü yaratmaya adadı.” diye yazar. Sanatçının portre çalışmalarında detaylara yaklaşımı babasının minyatür sanatçısı olmasıyla bağdaştırılabilir.

Fede bireysel çalışmalarının yanı sıra babasıyla işbirliği içinde çalışmalar da üretmiştir. “Jacopo Menochio ve Margherita Candiani Çifte Portresi” bu çalışmalardan biridir (Chaldecott ve Watson, 2014).

Görsel 5. Nunzia Galizia ve Fede Galizia, Jacopo Menochio ve Margherita Candiani Çifte Portresi, 1606.

Görsel 6. Fede Galizia, Şeftali ve Porselen Kaseli Natürmort, 1610.

Fede Galizia'nın portre çalışmalarının önüne geçen resim konusu ise natürmortlarıdır. “Şeftali ve Porselen Kaseli Natürmort” çalışması belirgin bir kontrast ve tuvale hakim bir kompozisyon ile dikkat çekicidir. Işık, gölge ve dokular konusundaki gerçekçi yaklaşımıyla meyveler tuvalin içine uzanıp alabileceğiniz hissini yaratır.

Bologna'lı ünlü sanatçı Prospero Fontana geç dönem Rönesans ve Manierist tarzda yaptığı fresk çalışmalarıyla tanınmıştır. Sanatçı kendisi gibi resim sanatına ilgili olan kızını desteklemiş, teşvik etmiş, hatta bu dönemde kadınların sahip olmadığı akademik eğitimi de kızına sağlamıştır. Lavinia Fontana (1552-1614) aldığı bu destekle sadece portre ressamlığı yapmayıp, çıplak kadın figürleri de içeren dini ve mitolojik konuları resmetmiştir. Döneminin kadın sanatçılarının aksine, mahkeme ve manastır dışında da erkek sanatçılarla çalışmalar üreten Lavinia Fontana, yine bu dönemde kadın nüfer çalışan ilk kadın sanatçısı olabilir.

Görsel 7. Prospero Fontana, Azizler ile Kutsal Aile.

Prospero Fontana eğitiminin yanı sıra kızını çevresi ile de tanıştırmak için çok sayıda soylu müşteri edinmesini ve kiliseden komisyonlar almasını sağlamıştır. Soylu ailelerinin portrelerini yapan sanatçı, işlemeli ipek kumaşlar, mücevherler ve danteller içinde resmettiği bu figürlerle dönemin moda anlayışı konusunda da tarihçilere ışık tutmaktadır. Kariyeri boyunca pek çok ödül alan Lavinia Fontana 1603 yılında Papa VIII. Clement tarafından Roma'ya davet edilerek burada yaşamıştır (Maslov).

Görsel 8. Lavinia Fontana, Costanza Alidos'nin Portresi, 1594.

İtalyan ressam Orazio Lomi Gentileschi Maniyerist tarzda çalışmaları ile tanınır. Çalışmalarında aynı dönemlerde Roma'da bulunan Caravaggio'dan etkilenmiş, özellikle "Davut ile Golyat", "Aziz Cecilia ve Melek" tablolarında Caravaggio'nun kompozisyon düzenlerini ve hareket şemalarını kullanmıştır.

Görsel 9. Orazio Gentileschi, Müjde, 1623.

1623 tarihinde yaptığı “Müjde” tablosunda Caravaggio etkisinden uzaklaştığı görülür. Orazio Gentileschi kadın sanatçıların henüz kabul görmediği bir dönemde kızı Artemisia’yı (1593-1656) desteklemiş, Artemisia Floransa’da Accademia di Arte del Disegno’ya kabul edilen ilk kadın olmuştur. Babası kızının gelişimini desteklemek adına onu bir dönem birlikte çalıştığı arkadaşı Agostino Tassi’nin atölyesinde çalışmaya yönlendirmiştir. Desteklemek için yapılmış bu girişim Artemisa’nın hayatında bir dönüm noktasıdır. 17. yüzyılda bir kadın ressam olarak atölye hocasının ve arkadaşının tecavüzüne uğramış olan Artemisia’nın davası o dönemde sanattan çok konuşulmuş ve başarılarına gölge düşürmüştür (Harris, 2010).

Eserlerinde İncil’den ve mitlerden acı çeken kadınları konu alan Artemisia Gentileschi, bu kadınları kimi zaman kurban, kimi zamansa savaşçı olarak resmetmiştir. “Judith’in Holofernes’i Katli” adlı tablosu en bilindik eserlerindedir. Pek çok sanatçı tarafından defalarca ele alınan İncil’deki bu konu Artemisia Gentileschi’nin fırçasından vahşet içeren, kanlı bir sahne olarak yansır. Babasının izinde, Caravaggio’nun önceden çalıştığı aynı konulu eseri örnek alarak planladığı çalışma, örneğinden büyük farklılıklarla ayrılır. Caravaggio’da çekingen bir karakter olarak resmedilen Judith, Artemisia’nın çalışmasında yaptığı katliamdan adeta zevk almaktadır. Artemisia Gentileschi eserinde Caravaggio’nun kullandığı ışık gölge (chiaroscuro) tekniğini kullanarak oluşturduğu kontrastla ve Holofernes’in kafası kesilirken yatağın üzerine akan kanla vahşetin etkisini arttırmıştır.

Sanatçı 1638 yılında babası Orazio Gentileschi ile birlikte Greenwich’te kraliçenin evinde bir dizi tavan resmi de yapmıştır. (Harris, 2010).

Görsel 10. Artemisia Gentileschi, Judith'in Holofernes'i Katli, 1611-1612.

17. yüzyıl Barok ressamlarından biri olan Giovanni Andrea Sirani, Guido Reni ile birlikte çalışmış, çalışmalarında Reni'den etkilenmiştir. Sanatçı Reni'den örnek aldıklarını kendi orijinal akıcı anlatımıyla özümseyerek yansıtır. Guido Reni'nin ölümüyle atölyeyi miras alan sanatçı, daha çok bir kadın ressam olan kızı Elisabetta Sirani (1638- 1665) ile birlikte anılır.

Görsel 11. Giovanni Andrea Sirani, Resim, Müzik ve Şiir Alegorisi, 1660.

Başlarda kızını bir sanatçı olarak eğitmek ve tekniğini öğretmek istemese de Carlo Malvasia tarafından ikna edilmiştir. Babasının rahatsızlanmasından sonra aile atölyesini işletmeye başlayan Elisabetta Sirani, kadın haklarına yönelik ilerici tutumu ve atölyesinde yetiştirdiği kadın ressamlar ile Bologna'da ön plana çıkmıştır. Eserleri Mediciler de dahil olmak üzere pek çok asil ve ünlü aile tarafından satın alınmıştır. Bologna'da kadın sanatçılar için kurduğu atölyesinde başta iki kız kardeşi Barbara ve Anna Maria olmak üzere pek çok kadına eğitim veren Elisabetta Sirani 27 yaşında şaibeli bir şekilde ölmüştür.

Görsel 12. Elisabetta Sirani, Resim Alegorisi, 1658.

3. Sonuç

16. ve 17. yüzyılın kadın sanatçıları Venedik, Roma, Floransa, Napoli ve Bologna'da aile geleneğini sürdürerek babaları ve yakın çevrelerinden aldıkları destekle, sanat camiasında var olma çabası göstermiştir. Araştırmada ele alınan kadın ressamlar ve o dönemin diğer kadın sanatçıları, yine o dönemin erkek sanatçılarının kızları, kız kardeşleri, eşleri ya da rahibelerdi. Farklı tarzlarda yaptıkları çalışmalarla sanat tarihinde yer alan bu sanatçılar dönemin tüm imkansızlıklarına karşın, cesur tavırları ve renkleriyle kendilerine dayatılan kural ve engellemeleri aşmayı başararak, adlarını günümüze kadar ulaştıran eserler üretmişlerdir.

Kaynakça

Chaldecott, A., Watson, J. (2014). Jean-Luc Baroni; Paintings, Sculptures, Drawings, https://www.jlbaroni.com/files/Catalogue_2014_Jean_Luc_Baroni.pdf (Erişim: 24.01.2022)

Cheney, L. G. (2020). Lavinia Fontana's Mythological Paintings: Art, Beauty and Wisdom. Cambridge Scholars Publishing.

Clark, N. (2013). *What's the Biggest Problem with the Women Artists? None of Them Can Actually Paint, Says Georg Baselitz*. The Independent. <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/news/what-s-the-biggest-problem-with-women-artists-none-of-them-can-actually-paint-says-georg-baselitz-8484019.html> (Erişim:24.01.2022).

Costa, T. D., Echols, R. Ilchman, F. (2018). *Tintoretto A Venezia*. Marsilio. L'Italia da leggere. https://www.marsilioeditori.it/media/rassegna_stamp/bei18b163171136.pdf (Erişim: 22.01.2022)

Glovier K. (2021). *Caterina van Hemessen: An Unknown Visual Pioneer*.BBC Culture Article. <https://www.bbc.com/culture/article/20210305-caterina-van-hemessen-an-unknown-visual-pioneer> (Erişim: 22. 01.2022)

Gorrill, H. (2021). *Kadından Ressam Olmaz*.İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Harris, A. S. (2010). *Artemisia Gentileschi and Elisabetta Sirani: Rivals or Strangers?* Woman's Art Journal Vol. 31, No. 1 (Spring / Summer), pp. 3-12. Old City Publishing Inc.

Hughes, R. A. (2021). *The Lost Paintings of Marietta Robusti Are A Maddening Renaissance Mystery*. Apollo Magazine. 28 April. <https://www.apollo-magazine.com/marietta-robusti-tintoretta-tintoretto/> (Erişim: 22.01.2022)

Hughes, V. (2013). *Were the First Artists Mostly Women?* National Geographic. Published October 10. <https://www.nationalgeographic.com/adventure/article/131008-women-handprints-oldest-neolithic-cave-art> (Erişim: 24.01.2022)

Jansen, S.L. (2021). *Marierra Robusti, Tintoretto's Daughter*. The Monstrous Regiment of Women (31 May). <https://www.monstrousregimentofwomen.com/2021/05/marietta-robusti-tintoretto-daughter.html> (Erişim: 22.01.2022)

Keser, N. (2013). *Akademiler Çağının Ötekileri: Kadın Ressamlar*. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. S.:11, s.:77-84. https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/sobedergi/file/011/6_0.pdf (Erişim: 24.01.2022).

Maslow, V. *The First Woman Painter: 9 Facts about Lavinia Fontana*. https://arthive.com/publications/3596~The_first_womanPainter_9_facts_about_Lavinia_Fontana (Erişim: 25.01.2022).

Nichols, T. (1999). *Tintoretto: Tradition and Identity*. London: Reaktion Books.

Nochlin, L. (1971). *Why Have There Been No Great Women Artists?* Stanford Encyclopedia of Philosophy. https://www.writing.upenn.edu/library/Nochlin-Linda_Why-Have-There-Been-No-Great-Women-Artists.pdf (Erişim: 25.01.2022).

<https://www.encyclopedia.com/women/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/hemessen-caterina-van-c-1528-c-1587>

<https://nmwa.org/art/artists/elisabetta-sirani/>

Görsel Kaynaklar

Görsel 1- https://en.wikipedia.org/wiki/Jan_Sanders_van_Hemessen#/media/File:Jan_Sanders_van_Hemessen-Enfant_Prodiges_IMG_1469.JPG

Görsel 2- <https://www.bbc.com/culture/article/20210305-caterina-van-hemessen-an-unknown-visual-pioneer>

Görsel 3- <https://museumandgallery.org/object-of-the-month-june-2021/>

Görsel 4- <https://www.apollo-magazine.com/marietta-robusti-tintoretta-tintoretto/>

Görsel 5- https://www.jlbaroni.com/files/Catalogue_2014_Jean_Luc_Baroni.pdf

Görsel 6- <https://alchetron.com/Fede-Galizia>

Görsel 7- <https://www.ngv.vic.gov.au/essay/prospere-fontanas-holy-family-with-saints/>

Görsel 8- https://arthive.com/laviniafontana/works/552686~Portrait_of_Costanza_Alidosi#show

Görsel 9- <https://twitter.com/sanatntarihi/status/1108010928451182592>

Görsel 10- <https://www.uffizi.it/en/artworks/judith-beheading-holofernes>

Görsel 11- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Giovanni_andrea_sirani,_allegoria_delle_tre_arti_sorelle,_pittura,_musica_e_poesia,_1660_ca.jpg

Görsel 12- https://stringfixer.com/tr/Elisabetta_Sirani